

7. Kritische bijdragen

Sociologie van de school*)

Drs. E. A. van Trotsenburg

Na de belangrijke speciale nummers van de Kölner Zeitschrift over de sociologie van de gemeente, van de jeugdcriminaliteit en de medische sociologie verscheen dit jaar „Soziologie der Schule”, samengesteld onder leiding van Peter Heintz (Universiteit van Keulen).

Dit nummer verdient onze volle aandacht, in de eerste plaats omdat het ons een vrijwel volledig overzicht verschaft van de stand van zaken t.a.v. de sociologische problematiek van de scholen in de tweede plaats omdat het een stimulans zou kunnen zijn voor de Nederlandse sociologen, voor wie de school een nog vrijwel onontgonnen arbeidsveld is. (wij denken dan vooral aan het sociologisch en sociaalpsychologisch onderzoek).

Brookover (Michigan) wijst in zijn bijdrage over de stand van het school-sociologisch onderzoek op „die grosse Bedeutung die man der Erziehung als einem integralen und entscheidenden Bestandteil des sozialen Lebens und als einer Institution zur Sozialisierung des Kindes und zu seiner Einführung in eine sich wandelnde Gesellschaft beimisst, wird nahezu unausweichlich zu einer wachsenden Beachtung der Probleme des Erziehungswesens in den Sozialwissenschaften führen.”

Om dit te concretiseren: de discussie over het voorstel van Min. Cals betreffende een in te voeren brugklasse (wetsontwerp nr. 5350) heeft volgens het voorlopig verslag wederom tot de vraag aanleiding gegeven of niet juist een brugklasse voor alle schoolsoorten van het voortgezet onderwijs, eventueel verlengd tot meer dan een jaar, niet beter weet te beantwoorden aan het doel: the right child in the right place.

In de bijdrage van Walter Schultze over „Das Schulwesen in der Bundesrepublik, in Frankreich, England und in den Vereinigten Staaten von Amerika” wordt een overzicht gegeven van de wijzen waarop men in deze landen met „Mammouth-wetten” worstelt. Zijn bevindingen, t.w. de democratiseringstendentie in het onderwijs tot uitdrukking komend in kwesties als de aansluiting en de differentiatie en de tendentie om de school meer maatschappelijk-minded te maken, bewegen zich nog niet op het niveau van het sociologisch onderzoek, maar geven de socioloog wél aan waarop hij zijn denken zou moeten richten.

Op welke wijze dat onder meer mogelijk is, komt tot uitdrukking in 3 bijdragen, t.w. Charlotte Lütken (Bonn), Die Schulen als Mittelklasseninstitution, Jean Floud (Lon-

---

*) N.a.v. Soziologie der Schule — Hrsg. v. Peter Heintz — Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 1959. Sonderheft 4.

don), Die Schule als selektive Institution, Basil Bernstein (London), Sozio-kulturelle Determinanten des Lernens.

De studie van Lütken sluit aan bij een zeer pregnante studie van H. Schelsky over: (Soziologische Bemerkungen zur Rolle der Schule in unserer Gesellschaftsverfassung (Werkbundverlag, Würzburg 1957). Haar centrale vraag is of het huidige school-systeem tegemoetkomt aan de behoeften van onze pluralistische samenleving. In tegenstelling tot Schelsky komt zij niet tot een werkelijke analyse van deze problematiek, maar bouwt zij aan de hand van tal van sociale vraagstukken haar vraagstelling uit. Opvallend en in zekere zin verheugend is, dat Ch. Lütken's bijdrage in wezen de enige is, waarin men het oude Duitse paedagogisch-sociologische denken bespeurt, waarvan immers niet altijd even duidelijk was of men met paedagogie (zonder k) dan wel met sociologie te maken had.

Op de studie van Schelsky kunnen wij nu niet verder ingaan. Wij volstaan met erop te wijzen, dat hij vanuit veranderingen in het sociale statussysteem, in de sociale rol en in de gezinsstructuur, in de arbeids- en beroepsweld en in de consumptieve gewoonten en de daaruit voortvloeiende vrijetijdsproblematiek de positie van de school bestudeert. Deze studie van ongeveer 40 bladzijden zouden wij een ieder kunnen aanraden.

Gedegen zijn de bedragen van Floud en Bernstein. Het probleem van Floud is het probleem van de Mammouth-wet en meer in het bijzonder van de brugklasse. Het is de aloude vraag: wat bepaalt het schoolsucces. Een vraag die eertijds was opgenomen in de strijd van de verhouding van aanleg en milieu en die nu een praktische betekenis heeft gekregen onder invloed van de eis om ieder kind dezelfde ontwikkelingsmogelijkheden te verschaffen en de strijd naar de grootste intelligentia, aangewakkerd door de eerste Spoetnik.

Floud wijst op het onderzoek dat reeds is verricht. (in Engeland Hogben, in de V.S. Warner). Vooral is echter o.i. van belang zijn waarschuwing, dat dit vraagstuk een bij uitstek multi-disciplinary approach verlangt.

Hij beperkt zich vervolgens zelf tot de sociale determinanten en komt dan tot de conclusie, dat het vormingsproces in de school natuurlijk wel afhankelijk is van het gezinsmilieu en de sociale afkomst der leraren, maar dat daarnaast van even grote betekenis is de sociale, formele en informele organisatie van de school. T.w. „Dazu sind Untersuchungen nötig, die sich nicht nur mit der familiären Herkunft der Schüler beschäftigen, sondern auch mit der Schule als einem mehr oder weniger selbst tragenden sozialen System, das in einem formalen Sinne zweckvoll ist, voll von eigenen Konflikten, das einen eigenen Druck ausübt, eigene formelle und informelle stillschweigende und explizite Anforderungen an die Schüler stellt, die selektiv, das heisst gemäss ihrer weiteren sozialen Erfahrung darauf reagieren.“ (tegen de neiging de invloed van het gezinsmilieu al te sterk te overschatten werd reeds in 1937 door Prof. E. de Greeff gewaarschuwd in zijn werk: Introduction à la criminologie).

Basil Bernstein verdiept in zijn bijdrage dit vraagstuk door de invloed van het taalgebruik als socioculturele determinant op het leren na te gaan. In dit speciale nummer is dit een van de meest integrale studies (plus een zeer uitvoerige literatuurlijst). Voor zover ons bekend, is dit vraagstuk in ons land nog nauwelijks bestudeerd. De schrijver constateert nl. dat het taalgebruik op de school aansluit bij het kind uit de sociale mid-

den groepen, zodat het kind door het in zijn milieu geleerde taalgebruik a.h.w. reeds gepredisponneerd is om de taalstructuur van de school te accepteren en daarop te reageren.

Het kind uit de arbeidersklasse daarentegen is van jongsaf aan een communicatie gewend, waarin de door de taal uitgedrukte emotionele en cognitieve differentiaties niet voldoende aan bod komen.

De schoolervaring bevestigt dit — de school met kinderen uit overwegend ongeschoolde arbeidersgezinnen heeft b.v. de grootste moeilijkheden met ontledingen.

Het sociaalpaedagogisch advies dat Bernstein aan zijn onderzoek verbindt is waard om overdacht te worden: „Die Schule sollte nicht versuchen den öffentlichen Sprachgebrauch auszurotten . . . es handelt sich vielmehr darum diesen Sprachgebrauch zu ergänzen.”

Hierop volgen twee bijdragen, resp. over de jeugd en over de leraar. Voor de socioloog is het eerste artikel van R. J. Havighurst minder interessant. Het onderstreept nogmaals de betekenis van een verlengd schoolprogramma tot 18 jaar.

De studie van Janpeter Kob, een vroegere medewerker van Schelsky, over: Die Rollenproblematik des Lehrerberufes, verdient daarentegen alle aandacht. Het betreft hier een vraagstuk, dat niet alleen sociologisch interessant is, maar ook voor de vakorganisaties van eminent belang is.

Een conclusie die in tal van studies van Schelsky en zijn medewerkers kon worden gehoord, t.w. „de jeugd is niet langer jugendbewegt”, weerklinkt ook in deze studie, t.w. „nur wo das erzieherische allein das ganze Berufsbild bestimmt, erscheint es als nicht ausreichend und ergänzungsbedürftig”.

De schrijver gaat uitvoerig in op het probleem van „die pädagogische Funktionsverteilung zwischen Eltern und Schule”, van „dass die Erziehung der Kinder für die Eltern zum grossen Teil zu einer Schulfrage geworden ist” en van de behoefte naar informatie bij de ouders.

Met belangstelling zien wij het empirisch onderzoek dat in Hamburg over deze vraagstukken heeft plaatsgevonden tegemoet. De omstandigheden zijn niet in elk opzicht met die in ons land vergelijkbaar — aan de andere kant zou het dringend gewenst zijn, dat ook in Nederland dergelijke onderzoekingen zouden plaatsvinden.

Meer aandacht heeft in ons land het vraagstuk dat in de bijdrage van Hasso v. Recum wordt aangesneden: Volksschullehrerberuf und soziale Mobilität.

Conclusies als: „eine zunehmende Berufsfestigkeit” bij de onderwijzers en de vervrouwelijking van het corps gelden ook voor ons land, zij het, dat de exacte verificatie nog ontbreekt.

De bijdrage van Floud wees op de noodzaak om i.v.m. de vraag naar het schoolsucces ook het schoolleven in het onderzoek op te nemen. Dit is gepoogd in de bijdragen van: O. Schäfer (Frankfurt M.), Zur Gruppenstruktur der Gymnasialklasse.

C. W. Gordon (Los Angeles), Die Schulklasse als ein soziales System.

Tijdens het tienjarig bestaan van het Sociaal Paedagogisch Instituut (Amsterdam) werden tal van mogelijke arbeidsvelden voor de sociaal-paedagogen en sociaalpsychologen genoemd. Men vergat echter het sociaal psychologisch onderzoek van de school. Terwijl juist de onderzoekingen van Herbert Thelen, Cunningham, de Moreno-kring en vooral het recente werk over „The dynamics of instructional groups: socio-

psychological aspects of teaching" (red. N. B. Henty, Un. Chicago Press, 1960) op de rijke mogelijkheden hebben gewezen van het groepspsychologische onderzoek in de school.

Wij menen dat in ons land tot nu toe nog alleen het werk van Ir. P. C. v. d. Griend in deze richting gaat. (zie: *Onderwijs in menselijke verhoudingen*, Paed. Stud. 1958, 4 en 5).

De studie van Schäfer poogt het ontstaan en de ontwikkeling van de sociale structuur in de klas te verklaren. Als experiment is deze studie belangwekkend — een bezwaar achten wij, dat de methoden van onderzoek en bewerking te summier zijn beschreven, zodat een verdere doordenking van de bevindingen nauwelijks mogelijk is.

De bijdrage van C. Wayne Gordon daarentegen vertoont een afgerond beeld. Deze studie heeft vooral een begripsmatig doel, nl. in hoeverre kunnen de begrippen, die verbonden zijn met het begrip sociaal systeem voor analyse van schoolklassen worden gebruikt. Hij illustreert dit breedvoerig aan de hand van empirisch onderzoek en komt dan tot de conclusie „dass eine signifikante Beziehung besteht zwischen der Verhaltensbreite der Lehrer in der Schulklasse und deren Wirkung auf die Schüler, gemessen an deren Produktivität und Arbeitsmoral". Een conclusie die de sociaalpsycholoog niet zal verbazen, maar die daarentegen door het merendeel van de leraren nog moet worden ontdekt. Wij tekenen echter wèl aan, dat nog empirisch zal moeten worden vastgesteld in welke mate het Nederlandse cultuurpatroon in deze bevindingen tot andere accentleggingen aanleiding geeft. (een vraag die reeds eerder werd gesteld in de dissertatie van J. M. van Susante over „de instructieconferentie" (Bilthoven, 1953). Naast de bijdrage van Bernstein achten wij deze studie de meest fundamentele uit dit speciale nummer van de *Kölner Zeitschrift*.

In de loop van deze beschouwingen hebben wij reeds verschillende wensen voor onderzoek kenbaar gemaakt.

In de bijdrage van W. B. Brookover: *Entwicklungstendenzen in der Soziologie der Erziehung*, wordt een poging gedaan de stand van het huidige school-sociologisch onderzoek te bepalen en aanwijzingen voor verder onderzoek te geven.

Wij volstaan hier met een kanttekening naast de z.i. noodzakelijke sociaalpsychologische theorie van het leren in de school. Het is toevallig dat ongeveer gelijktijdig met dit nummer de reeds genoemde studie van Henry verscheen. In deze studie waaraan tal van bekende sociaalpsychologen hebben meegewerkt, b.v. Thelen, Gibb, Flanders, Horwitz wordt vanuit het groepspsychologische denken de leersituatie geanalyseerd. Voorts missen wij in zijn overzicht de studie van Heinrich Roth, *Pädagogische psychologie des Lehrens und Lernens*, daar juist Roth een van de meer sociaalpsychologisch georiënteerde paedagogen is. En tenslotte mag in dit verband nog worden gewezen op de kostelijke studie van E. Apelt: *Der Schulalltag von Horst und Karli* (Hain, Meisenheim, 1959) waarin een poging wordt gedaan een schooldag zo integraal mogelijk te beschrijven.

Wij hopen dat deze bespreking een steentje zal bijdragen om tot meer sociologisch onderzoek van de school te komen.

Er is dringend behoefte aan, temeer, waar het merendeel van het huidige „sociologische" onderzoek van de school zich op een utilitaristisch vlak beweegt, zodat aan de noodzakelijke sociologische theorievorming op dit gebied geen aandacht kan worden besteed.